

Az új portugál szociálpolitika

ELŐADTA MIHELICS VID

Azt a szociálpolitikát, amelyet előadásom címe jelez, az teszi újjá, hogy amíg a világháború befejezéséig mindenütt, egyes országokban pedig még ma is a szociálpolitikai tevékenység jobbára csak az államérdek és államrezon jegyében folyik, addig itt az igazságossági igények is elismertetést nyernek. Tétélesen deklarált jogelvek nyomán egy új jogrendszer: a „szociáljog” rendszere alakul ki. Ebben a rendszerben a szociálpolitika közvetlenül kihat mindenkire, aki tagja a nemzetnek, pozitív irányban, segítően azonban csak azokra, akik hasznos funkcióval beilleszkednek a közösségbe. Ennek a beilleszkedésnek fejében a közösség vállalja a kötelezettséget, hogy a nemzet minden tagját emberhez méltó életszínvonalra emeli. Amíg tehát az individualizmus korában az egyéni egzisztencia alapja a magántulajdon volt, addig a szociáljog rendszerében az egzisztencia alapja maga a közösség.

Bizonyos, hogy ez az új szociálpolitikai korszak grandiózus változást jelent. Minden jel arra mutat, hogy alóla tartósan egy nép sem vonhatja ki magát. A változásnak természetesen egyik előfeltétele az egész társadalomszemlélet módosulása. Ennek a társadalomszemléletnek milyensége határozza meg azután azt is, hogy a közösségi gondolat minő konkrét formákban érvényesül. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a konkrét berendezkedés ahhoz fog igazodni, hogy mi a felfogásuk a nemzet vezetőinek a közösségről, a közösség és az egyén viszonyáról, az egyénnek a közösségbe való betagozódásáról, továbbá a hasznosnak ítélt és megkívánt funkcióról, ilyen funkció kifejtési lehetőségének megadásáról, illetve megtagadásáról. Mindezeknek a nézeteknek kibontakozásában szerepe van a nemzeti szellemnek, a nemzeti jellemnek, a történeti múltnak és az államalkotó erőknek. Idegen hatásoktól azonban egy nemzet sem zárhatja el magát légmentesen. Ezért figyelemreméltó a faszizmuson és a német nemzeti szocializmuson kívül a portugál rendiség is.

Azok a hatalmas pénzügyi és gazdasági eredmények, amelyeket Portugália az utolsó évtizedben elért, világszerte feléje irányították a tekintetet. Maga a portugál újjászületés, mint ismeretes, 1926. május 28-tól számítódik, amikor egy katonai forradalom nyomán szilárd kormánya alakult a sokat hányatott, minden szempontból lezüllött nemzetnek. Elég csak utalnom arra, hogy 1820-tól az imént megnevezett időpontig nem kevesebb, mint 42 forradalom húzott keresztül minden építő tervet és tette lehetlenné az alkotó munkát. Az államvezetés megszilárdulásával beköszöntő új Portugália vívmányai Oliveira Salazar nevéhez fűződnek, aki 1928-ban vette kezébe a pénzügyi tárcát, 1932. július 5-e óta pedig miniszterelnöke az országnak.

Az 1933. március 28-i népszavazással jóváhagyott alkotmány, amely a keresztény szolidarizmus elvei szerint veti meg az új portugál rendiség medrét, a következőket jelenti ki: „A portugál állam egységes és korporatív köztársaság, amely a polgároknak törvényelőtti egyenlőségén, valamennyi osztálynak a civilizáció jótéteményeihez való eljutásán és a nemzet minden szerkezeti elemének a közigazgatási életben és a törvényhozásban való részvételén nyugszik.” Ezek a szerkezeti elemek, mint maga az alkotmány

is megjelöli: a család, a helyi önkormányzat és a hivatásrendi önkormányzat. Portugália tehát nemzeti társadalmát teljesítmenyi közösségnek vallja, amely kisebb közösségekből van összetéve.

Az állam feladatait az alkotmány ekként sorolja fel: 1. Megőrizni és előmozdítani a nemzet erkölcsi egységét és megállapítani jogi rendjét, meghatározván és tiszteletben tartva azokat a jogokat és biztosítékokat, amelyek a természettől, vagy a törvény erejénél fogva megilletik az egyéneket, a családokat, a helyi önkormányzatokat és az erkölcsi és gazdasági korporációkat. 2. Összeegyeztetni, ösztönözni és irányítani minden társadalmi tevékenységet, hogy érvényesüljön az érdekek igazságos összhangja s a magánérdekek a jogos határokig alárendeltessenek a közérdeknek. 3. Buzgón örködni a kevésbé kedvezett társadalmi osztályok életviszonyainak javulásán, megakadályozva azt, hogy ezek az életviszonyok az emberileg kielégítő létminimum alá süllyedjenek.

Az alkotmányban külön fejezetek foglalkoznak a kisebb közösségekkel. Megállapítják mindenekelőtt, hogy a család védelme céljából milyen feladatok hárulnak az államra és a helyi önkormányzatokra. Sor kerül azután az erkölcsi és a gazdasági korporációkra, vagyis a hivatásrendi szervekre, amelyek a szellemi és erkölcsi, illetve az anyagi javakról gondoskodnak, majd a kisebb közösségek harmadik csoportjaként a helyi önkormányzatok, tehát a községi, a körzeti, a tartományi és a kerületi önkormányzat ügyei tárgyaltatnak.

Hangsúlyozottan ki kell emelnem, hogy mindezeknek a kisebb közösségeknek alapjogait, különösen szabadságjogait, a portugál állam nem önmagától származtatja, hanem a természettől. A kisebb közösségek tehát nemcsak derivált jogokkal bírnak, hanem eredetiekkel is. Ez az a fontos körülmény, amely megkülönbözteti Portugáliát a szintén organikus társadalomszemléletre támaszkodó Olaszországtól vagy Németországtól. Másként kifejezve: az új Portugália nem totális állam, hanem tudatosan keresztény. Totalizmus helyett az úgynevezett szubszidiarizmust vallja, amely a legfelső közösségnek, az államnak, a sajátos állami feladatok ellátásán kívül a kisebb közösségekkel szemben csupán a kiegészítés és pótlás jogát és kötelezettségét juttatja.

Ebből a szubszidiarizmusból következik, hogy bár az új portugál állam nem helyezkedik arra a liberális álláspontra, amely a gazdasági életet és a szociális viszonyok alakulását az úgynevezett öntörvényszerűségekre bizza, elutasítja magától a közvetlen részvételt is a termelésben, csupán felügyel a nemzeti közösség érdekében az idetartozó területekre is. Etatizmus helyett a magánkezdeményezést hirdeti és vallja a nemzeti haladás és gazdagodás legtermékenyebb eszközének, ám – miként az 1933. évi Nemzeti Munkaszabályzat deklarálja – „a nemzet gazdasági szervezetének a termelés és a társadalmilag hasznos gazdagság maximumát kell megvalósítania és olyan közösségi életet létesítenie, amely hatalmat eredményez az államnak és igazságosságot teremt minden polgár között”.

A Salazar által képviselt szociálpolitika két tételből indul ki: 1. kell, hogy a nemzet minden funkciót végző tagja igazságosan részesedjék a termelés hozadékából; 2. hogy azonban ez a hozadék elégséges legyen és növekvő jólétet tegyen lehetővé, fokozódó és biztosítottan jövedelmező termelésre van szükség. A portugál szociálpolitika tehát elválaszthatatlan a gazdaságpolitikától; a kettő kapcsolatban van és kiegészíti egymást.

Mindkét célkitűzést a nemzet korporatív megszervezése szolgálja. Ennek a szervezetnek elsődleges elemei a következők: 1. a nemzeti szakszervezetek, amelyek foglalkozási áganként képviselik a másnak számlájára dolgozó munkavállalókat; 2. az úgy-

nevezett grémiók, amelyek a gazdasági tevékenység ugyanazon ágát űző munkaadói érdekeltségeket tömörítik; 3. a Népházak és 4. a Halászházak, amelyek a mezőgazdaságban, illetve a halászatban dolgozókat munkaadói, vagy munkavállalói viszonytól függetlenül foglalják magukban.

A szindikátusokat és a grémiókat magasabb fokú testületként a federációk csoportosítják, amelyek lehetnek regionálisak, tehát nagyobb közigazgatási területre, vagy termelési vidékre kiterjedőek és lehetnek országosak. A rokonszakmák federációi uniókban tömörülhetnek, amelyek így egy-egy nagy gazdasági ágazat összes érdekeltjeit képviselik.

Korporációk – ezek még csak elméletben léteznek – azok a testületek, amelyek a szindikátusok és a grémiók megfelelő federációinak kiküldötteit egyenlő számban, tehát paritásos alapon foglalják magukban. „A korporációk alkotják a termelés erőinek egységes szervezetét és kitegrálisan képviselik azoknak érdekeit.”

Tanulságos lenne mindezeknek a korporatív szerveknek rendszeres ismertetése, de ettől el kell tekintenem. Általánosságban úgymint elképzelhető a működésük; sok hasonlóság is van egyfelől a portugál, másfelől az olasz és a német rendszer között, sőt – ahogy a fejlődésből logikus is – rokonvonások állapíthatók meg a portugál szervek és a modern kartelek, illetve szakszervezetek között. Inkább tehát azokat a mozzanatokat ragadom ki, amelyek különlegeseek, az emlékezetben is inkább megragadnak és – szerény nézetem szerint – többé-kevésbé nálunk is hasznosíthatók.

Ilyen mozzanat az, hogy a portugál rendszer nem tőkeellenes, sőt egyenesen a tőkés, a jó értelemben vett kapitalista gazdálkodást tekinti annak a rendszernek, amely a legmesszebbmenően szolgálja a közösség érdekét, csak ragaszkodik a helyes értékrendhez, vagyis a tőke önérdekét, az egyéni nyereséget alárendeli a szociális célnak: a nemzet és a nemzet minden tagja minél kielégítőbb ellátásának. Távolról sem ellenzi azt, hogy a gazdálkodó alanyok nyereséghez jussanak, az ellen sincs kifogása, hogy az értelmesebbek, ügyesebbek és számítóbba a többinél nagyobb haszonhoz jussanak, csak azt kívánja megakadályozni, hogy a verseny a közösségnek ártó eszközökhöz folyamodjék, aminő a közteherviselés kijátszása, a munkabérek és a munkaviszonyok rontása, a termelvények minőségének leszállítása, illetve a rossz minőség megtévesztő palástolása, s azt akarja lehetlenné tenni, hogy egyes vállalatok, vagy vállalati csoportosulások az államhatalom befolyásolása révén jogilag is elismert, vagy csupán tényleges monopolhelyzetre tegyenek szert s ilyen módon erkölcsileg jogosulatlan járadékot húzzanak. A portugál rendszer ugyanakkor azonban védi a tőkét is, amikor egészen figyelemreméltó módon a tőke önfenntartási kötelességére és jövedelmező voltának szükségességére utal. Az idevonatkozó rendelkezések közül megemlítem a Nemzeti Munkaszabályzat 18. cikkelyét, amely így hangzik: „A tőke, minthogy szociális funkciót teljesít, tartozik közérdekből védeni magát. A vállalatok kötelesek tartalékalapot gyűjteni, amely megóvja őket a tevékenységükhöz fűződő esetlegességektől, megkönnyíti alkalmazkodásukat a piac menetéhez s átmenti őket a válságokon.” A tőke e felfogás szerint annál inkább teljesíti a reál háruló szociális hivatást, minél többet termel s minél több munkásnak biztosít emberi megélhetést. A portugál állam feladatának tekinti, hogy a tőkét ebben a szerepében segítse. „Az állam – hangzik a 19. cikkely – előnyben részesíti azokat a magánvállalkozásokat, amelyek az aránylagos költségegyenlőség mellett többet jövedelmeznek, sérelme nélkül a szociális gondoskodásnak és a kisipart megillető védelemnek. A vállalatok kötelesek állandóan törekedni a munkamódszerek tökéletesítésére, a nélkül, hogy feláldozzák ezért akár a termelés és a piac felvevőképessége közti egyensúlyt, akár személyzetük

vitális követelményeit, feladatuk továbbá, hogy javítsák termelvényeik minőségét és elkerüljék az árak egészségtelen lemorzsolódását.”

A termelő tőke védelmét mozditja elő az 1931-ben végrehajtott adóreform. Salazar szeniális felismerésről tett tanúságot. Nem csatlakozott egyik elméleti iskolához sem, hanem merész elhatározással a reális hozadék megadóztatása helyett a normális hozadék megadóztatását vette alapul. Szerinte sem kétséges, hogy a tényleges jövedelmek megadóztatása elvezethet a maximális adóhozadáshoz, de ennek kimunkálása igen fejlett technikát igényel, másrészt pedig nem a legalkalmasabb a termelés fokozására, holott Portugáliának erre van szüksége. A vállalatok, ha az adóhatóságok a tényleges jövedelmet kutatják, igyekeznek nyereségeiket eltitkolni. Ha azonban minden termelési ágban üzemnagyságok szerint általánosságban állapítjuk meg a normális jövedelmet és csak ezt vonjuk adóztatás alá, akkor nincs értelme a jövedelemeltitkolásnak, és a vállalatok azzal igyekeznek menekülni az adóteher elől, hogy többet termelnek. Viszont a normális jövedelmet minden vállalkozásnak meg kell hoznia, mert ha nem hozza meg, akkor nyilván hibák vannak vezetésében, amelyek vagy kiküszöbölhetők, vagy nem, utóbbi esetben pedig az életképtelen üzemek elhullása egyenesen érdekében áll a nemzetgazdaságnak. Lehet, hogy nem a tényleges, hanem csupán normális jövedelem megadóztatása összességében kevesebb adóbevételt jelent az államnak, de ez a bevétel biztos és semmiféle ellenőrzést nem igényel. Emellett ez a rendszer előmozditja a kezdeményezési szellemet és a jogos ambíciókat, s a technikai berendezések tökéletesítésére készíti a vállalatokat. Az eredmények fényesen igazolták Salazar elgondolását. Nincs az államnak azóta sem zárószámadása, amelyben a bevételi többlet legalább százszorosát ne tenné a költségvetési előirányzatnak.

A nemzet életére legfontosabb termelvények federációinál és unióinál, különösen, ha ezek a termelvények külkereskedelem tárgyát képezik, mikor a minőségre is ügyelni kell, úgynevezett gazdasági összeegyeztető szervek működnek. Ezeknek a szerveknek igazgatóit a kormány nevezi ki, míg választmányuk az összes alárendelt korporatív vállalkozói testületek képviselőiből áll. Az összeegyeztető szervek saját technikai szolgálattal bírnak, laboratóriumokkal és ellenőrző hálózattal, amelyeket a korporatív testületekkel együttesen állítanak fel. Az összeegyeztető szervek fegyelmi jogkört is gyakorolnak; nemcsak pénzbüntetéssel sújthatják az alájuk tartozó vállalatokat, hanem felfüggeszthetik gazdasági tevékenységüket, vagy akár örökre eltilthatják őket mindenféle kereskedelmi, vagy ipari tevékenységtől. Az összeegyeztető szervek és a hozzájuk tartozó korporatív intézmények együttesen alkotják az úgynevezett prekorporációt. A jelenlegi portugál gazdálkodási rendszert szabatosan prekorporatív rendszernek nevezhetjük.

Gyakorlati példával megvilágítva ezeknek a prekorporatív munkaközösségeknek működését, Portugália egyik legértékesebb kiviteli cikkének, a portói bornak istápolása a következő módon történik: A Portói Borintézet – ez az összeegyeztető szerv – a bortermelők és a borkiviteli kereskedők grémióival együttesen kijelöli minden évben azokat a területeket, amelyeknek szőlőtőkeállományát fel kell újítani. Megállapítja a külföldre szállítható bormennyiséget. Meghatározza azt a legkisebb árat, amelyen a kereskedők a mustot megvásárolhatják. Nyilvántartja a kereskedők raktárkészletét. Felülvizsgálja a borkezelést. Osztályozza a borokat s megállapítja, hogy mely típusok szállíthatók külföldre. Megszabja az eladási ár alsó határát a kiskereskedelem számára, tanulmányozza a portói bor készítésének menetét s annak tökéletesítésére törekszik. Származási és minőségi bizonyítványokat állít ki, miután analizáltatta laboratóriumában a mintákat. Hiva-

talos ólompecséteket ad a külföldre szállított bor részére s ilyen pecsét nélkül a bor nem engedhető ki. Korlátozza a kivitelt, ha ezt kívánja a piac érdeke. Védi a portói bor jó hírét a fogyasztópiacokon, harcol a hamisítások és visszaélések ellen a külföldön is. Propagandát fejt ki külföldön a portói bor számára, s amennyiben célirányosnak látja, portugál borházakat állít fel a külföld városaiban. Tanulmányokat végez és szakvéleményt ad minden kérdésben, amelyet a kormány elébe terjeszt.

Nyilvánvaló, hogy a termelés ilyen irányításához elengedhetetlen a hitelezés biztosítottága. A hitelnyújtás egyre általánosabb módja az, amely a korporatív szervezetten keresztül történik. A kölcsönt maga a korporatív szerv veszi igénybe és saját felelőssége mellett hitelez tovább tagjainak. Minthogy így a fedezet teljesen biztos, a korporatív szerv a mi postatakarékpénztárunknak megfelelő Általános Letéti Pénztárhoz fordul, amely a nyújtandó hitel céljából közvetlen jegybankhitelt is igénybe vehet. Ez a jegybankhitel sokkal olcsóbb a pénzügyintézetinél s a folyósítási feltételek megállapításánál tekintettel tudnak lenni az illető termelési ág nemzeti fontosságára. Maga a jegybank az érdekeltek meghallgatásával minden évben felbecsüli a gazdasági élet normális hitelszükségletét s megállapítja termelési ágak szerint a váltóleszámitolási elsőbbséget. 1936-ban például a mezőgazdasági lajstrom élén a bortermelés és értékesítés állott. Utána a textilnövények következtek, majd egyenlő helyen a gabona, liszt és az olaj. A következő helyet a cukornövények kapták. Az ipari lajstrom első helyére 1936-ban a műtrágya lépett, amely előző évben a második helyen állt. Helyet cserélt a malomiparral, amely most utána szorult. A vasútipar megtartotta a harmadik helyet. A negyedik, ötödik és hatodik helyre a vas-, a gyapjufeldolgozó- és a konzervipar került. A sorrend megállapításánál nagy szerepe van mindig annak a körülménynek, hogy a szóbanforgó árucikk szilárd piaccal rendelkezik-e, vagy pedig szükség van a termelők időnkénti megsegítésére. Figyelemmel vannak arra is, hogy mely árucikkekből kell fokozni a belföldi termelést.

A hitelezéssel kapcsolatban említem, hogy a helyszínen behatóan tanulmányoztam azt az eljárást, amellyel Portugália leküzdötte az 1934. évi túlermelés nyomán bekövetkezett borértékesítési válságot. Mindenütt másutt a szőlőművelés óriási krízisbe került volna, a korporatív szervezet azonban nemcsak átvészelte a nehéz éveket, hanem még nyert is a krízisen hárommillió escudót!

A gazdasági, de ezzel együtt már kimondottan szociálpolitikai rendeltetésű alkotások közül kiemelkedik a portugál Népházak intézménye. A Népház a közigazgatási beosztás legkisebb egységén, a mezőgazdasági jellegű községen épül fel és függőségi viszonyra való tekintet nélkül tömöríti mindazokat az egyéneket, akik mezőgazdasági munkából élnek. Célja: a köznép erkölcsi és szellemi nevelése és az önszegély akaratának kifejlesztése. Az 1933. évi törvény méltán nevezi a Népházat „a szociális összefogás testületének”. A Népház jogi személyiséggel bír, elismert egyesület, amelynek ezek a feladatai: 1. Gondoskodás és segítségnyújtás. Értendő ezen olyan intézmények létesítése, amelyek védik és segítik a tagokat betegség, munkanélküliség, rokkantság és öregség esetén. 2. Oktatás. Felnőttek és gyermekek tanítása, sport, szórakozások, nevelőfilmek bemutatása. 3. Helyi haladás. Összefogása a lakosságnak közhasznú művek létesítése céljából, aminek a közegészségügy intézményei, útépités, vízellátás.

A község összes földbirtokosai, akiknek életszínvonalja magasabb a mezőgazdasági munkások helyi életszínvonalánál, „született védőtagjai” a Népháznak, ezek tehát kötelesek tetszőleges havi összeget, de legalább öt escudót fizetni. A rendes tagok belé-

pése önkéntes. Az állam minden egyes Népháznak, amely törvényesen megalakult, ötezer escudo indulótőkét adományoz. Ennek az összegnek 80%-a tartalékalapul szolgál az önszegélyző pénztár számára. Az önszegélyző pénztár kisebb termelési kölcsönöket nyújt mezőgazdasági, illetve házi kisipari célokra, amilyen a vászonszövés, selyemhernyótenyésztés, kerámia, mezőgazdasági szerszámok készítése, téglalegetés, tojástermelés, juh- és kecsketartás, szőnyegszövés, csipkeverés. Ismerve a szorgalmas paraszt felemelkedésének útját, fölöttébb nagyra értékelhetjük a Népházak tevékenységét.

Egy 1938. évi rendelet a Népházat – addigi feladatkörének csorbitatlansága mellett – a mezőgazdasági munkavállalók érdekképviselői szervévé nyilvánította. Azóta a Népházak kollektív munkaszerződéseket kötnek. Ezek a szerződések az illető község valamennyi munkaadóját és munkavállalóját kötelezik, mihelyt az önként csatlakozott aláírók legalább kétharmadát képviselik a község határában fekvő mezőgazdasági ingatlanok területének. Ha ezt a kétharmadot nem érik el, akkor a kollektív szerződés csak az aláírókra vonatkozik. A rendelet óta létrejött ilyen mezőgazdasági kollektív szerződések a munkanélküliség feltétlen leküzdéséről is intézkednek. Amíg a munkanélküliek száma nem haladja meg a Népház tagjainak egyhuszadát, addig a Népház gondoskodik róluk a maga alapjából. Ha 5%-on felül emelkedik a munkanélküliség, akkor a Népház hetenként elosztja a munkanélkülieket a gazdaságok között, fizetésükről pedig akként gondoskodik, hogy maximálisan 10%-kal emeli a munkaadók által addig fizetett bérek globális összegét s ugyanakkora százalékkal leszállítja az egy-egy munkásnak járó bért. Ha a munkanélküliek száma a 20 %-ot is meghaladja, akkor a többlet foglalkoztatásáról az Országos Munkaintézet gondoskodik, esetleg elszállítja őket más vidékekre, közmunkáknál való alkalmazásra.

Az a tény, hogy a portugál kormány a mezőgazdaságban is bevezette a kollektív szerződést, mutatja, hogy mekkora fontosságot tulajdonít ennek az intézménynek. S valóban, a portugál szociálpolitika tengelye a kollektív szerződés, vagyis a munkaadók és a munkavállalók szervezeteinek együttes megállapodása. A kollektív szerződés, mondhatni, egyedül igazságos korolláriuma a sztrájktilalomnak, amelyet a termelés zavartalansága érdekében Portugália épp úgy elrendelt, mint Olaszország vagy Németország.

Azt a vállalatot, amely gazdasági előny szerzése, vagy a fennálló munkaszerződés megváltoztatása céljából munkásainak kizárásához folyamodik, igen szigorú büntetés sújtja. Ugyanígy drákói megtorlást vonnak magukra azok a munkások, akik hasonló okokból sztrájkba lépnek. Politikai célzat fennforgása esetén a nagy pénzbüntetésen felül 2-4 évi börtönig és 4-10 évi deportálásig emelhető a büntetés.

Nyilvánvaló, hogy a sztrájktilalom érzékenyebben érinti a munkavállalókat, mint a munkaadókat, s e két termelési tényező szabadságának ilyen értelmű megkötése még párhuzamosság esetén sem egyenlíti ki egymást. A szervezett együttes munkabeszüntetésnek, mint a munkás önvédelmi eszközének, erkölcsi jogosultságát tehát egymagában még nem teheti vitássá az a körülmény, hogy a tőkés sem nyúlhat munkáskizáráshoz. Ha egy állam pusztán ilyen érveléssel tagadná meg a szakszervezkedési szabadságot és a sztrájk szabadságát, akkor erkölcstelenül járna el, tilalma követésre nem tarthatna igényt, s amennyiben hatalmi eszközökkel érvényt szerezne neki, merő erőszakot gyakorolna. Egy olyan gazdasági rendszerben ugyanis, ahol a munkaviszonyt csupán a piaci kínálat és kereslet erőjátéka szabályozza, a munkásnak nyilván elemi joga az összeállítás, a koalíció, s elemi joga a sztrájk is. Más azonban a helyzet, ha – mint Portugáliában – az

állam és a korporatív szervezet fő elve az, hogy a termelés eredményéből munkaadó és munkavállaló igazságosan részesedjék.

Fenti elv realizálódik a kollektív munkaszerződésben. Ezek a szerződések, mihelyt a felsőbb korporatív szervek megerősítették és a kormány jóváhagyta őket, kötelezik ugyanannak a gazdasági ágának, illetve foglalkozásnak összes munkaadóit és munkavállalóit, akár tagjai a vonatkozó grémiónak, illetve szindikátusnak, akár nem. A Nemzeti Munkaszabályzat pontosan előírja, hogy milyen kérdésekre kell kötelezően kiterjednie a kollektív szerződésnek. Ezek a kérdések: munkaidő, fizetések vagy munkabérek, fegyelmi rendtartás, fegyelemsértés büntetése, bérfizetés időpontja, heti pihenő, évi szabadság, az alkalmazás felfüggesztésének vagy elvesztésének esetei, az alkalmazás garantálása betegség, szabadságolás” és katonai szolgálat idejére, tanonci és próbaidő az újonnan belépők számára, a szindikális társadalombiztosító intézményeknek fizetendő járulékok. A kollektív szerződéseket pártatlan munkaügyi bíróság értelmezi. Fogházig menő büntetés sújtja azokat a munkaadókat vagy munkásokat, akik nem teljesítik a kollektív szerződésből eredő kötelezéseket.

Az a szubszidiarizmus, amelyet előbb már jellemeztem, magyarázza, hogy a kollektív szerződésnek elsőbbsége van az állami szociálpolitikai törvényekkel szemben. Utóbbi törvények tehát csak azokban a munkaviszonyokban érvényesülnek, amelyeket kollektív szerződés nem szabályoz. A szociálpolitikai törvények mind kimondják, hogy rendelkezéseiket a kollektív szerződés megváltoztathatja. A törvényeknek tehát a portugál szociálpolitikában csak kiegészítő és pótló szerepük van. Éppen ezért azonban a szociális törvényhozás ki is terjed mindazokra a kérdésekre, amelyek tekintetében a kollektív szerződésnek, mint már felsoroltam, intézkednie kell. E szerződések átvizsgálása meggyőzhet bennünket arról, hogy a törvényes rendelkezéseken való együttes módosítás rendszerint a munkásság javára szól, tehát a törvényhozással szemben többletet jelent, jóllehet ez a törvényhozás semmivel sem áll hátrább a leghaladottabb államok szociális törvényhozásánál.

Az új Portugália szociálpolitikai törvényeinek tételes ismertetésétől nyugodtan eltekinthetünk, hiszen itt inkább csak az elvi keretek megvilágításának lehet fontossága. Mindenesetre szólnom kell azonban az úgynevezett szociális vétségek szankcióiról. A büntetés nagysága ugyanis nemcsak a deliktum súlyosságához igazodik, hanem ahhoz a munkáslétszámhoz is, amellyel a vállalat dolgozik. Ha az üzem például, amely nem tartja be az órarendet, hatnál kisebb főnyi személyzettel dolgozik, büntetése 100-200 escudo; 6-10 főnyi személyzetnél 250-500, 11-20 főnyi személyzetnél 600-1.000, 21-50 főnyi személyzetnél 1.200-2.000, 50-nél népesebb személyzetnél 2.500-5.000 escudo. Ha a túlóra megnevezéséről, az éjjeli és a vasárnapi munka pótdíjának elvonásáról, a bérminimum megrövidítéséről van szó, akkor az üzemnek a büntetéssel együtt ki kell fizetnie személyzetét is. A nőkre és fiatalokúakra vonatkozó rendelkezések áthágásának büntetése annyszor 100 escudo, ahány személyt törvényellenesen foglalkoztattak. Könnyen képzelhetjük, hogy Portugáliában a gyáraknak nem igen juthat eszükbe a kollektív szerződés, ennek hiányában a törvényi rendelkezések áthágása.

Az új Portugália máris igen sokat tett a munkásság létbizonytalanságának megszüntetése érdekében. Igyekszik közben körülbástyázni azt a családi és azt a hivatási keretet is, amelyben a dolgozók élete folyik. Egy másik törekvése, hogy áthassa őket a keresztény nacionalizmussal, amely megkívánja, hogy a közösség minden tagja a maga erkölcsi, szellemi és fizikai kiművelésén is fáradozzék. Manapság elvégre egészséges,

erős, fegyelmezett és történeti hivatásának tudatában lévő fajra van szükség. Ennek a nemzetnevelésnek egyik legfontosabb eszköze a Munka-öröm intézmény, teljes neve szerint: „Nemzeti alapítvány a munkában való öröméért.” Az állam egyelőre anyagilag is támogatja ezt az intézményt, amelynek a program szerint később a saját bevételeiből kell fenntartania magát. A korporatív szervezeteknek és a tőke birtokosainak lesz szociális kötelességük, hogy „megosszák vagyonuk fölöslegét azokkal, akiknek a munka az egyedi gazdagságuk”. Az intézmény nyaralótáborokat létesít, turisztikai kirándulásokat szervez, sportünnepségeket és mérkőzéseket rendez, torna- és testnevelési tanfolyamokat tart fenn. Ezzel a munkások testi fejlődését szolgálja. Szellemi és erkölcsi szintjük emelése érdekében előadásokat, hangversenyeket, színi- és mozielőadásokat, rádiócevegeéseket, múzeum- és műemléklátogatásokat szervez, elvezeti őket a történelmi nevezetességű helyekre, bemutatja nekik a szellemi és technikai élet központjait, népkönyvtárakat tart fenn, általános műveltségi és szakmai továbbképzésben részesíti, műkedvelő színelőadásokra tanítja és dalárdákba tömöríti őket. Az intézmény rendes tagjai a nemzeti szindikátusok és Népházak, pártolótagjai a munkaadók korporatív szervei. Az intézményt irányító bizottság elnöke maga a köztársasági elnök.

Megemlítem még a portugál szociálpolitikának azt a tevékenységét, amely kertes családiházakhoz igyekszik juttatni a munkásokat. A házakat az állam és a korporatív szervezetek építik. A lakásbér egyszerismind amortizálást is teljesít, úgyhogy a munkások húsz évi bennlakás után megszerzik a ház tulajdonjogát. Az évi összegben benne foglaltatik az életbiztosítás is, tehát a családfő elhalálása esetén a ház tehermentesen száll a hátramaradottakra.

Ha összefoglalóan jellemezni kívánjuk az új portugál szociálpolitikát, azt mondhatjuk, hogy miként a gazdaságpolitikában, úgy ebben is egy bölcs és mérsékelt pluralizmus érvényesül. Eredményes áthidalása ez egyfelől az individualizmus szabadságának, másfelől az univerzalizmus teljes megkötésének. Amint a gazdaságpolitikában Portugália józan mérséklettel csak azokban az ágazatokban teszi kötelezővé a korporatív szervezetet, ahol ez a nemzeti szükséglet és a fejlettség jelen fokán szükségesnek és természetesen bizonyul, úgy a szociálpolitikában is az állam parancsoló beavatkozása és kezdeményezése csak ott nyilatkozik meg, ahol a termelési tényezők szabad megegyezése nem forog fenn, vagy ez a megegyezés hiányokat tüntet fel, illetve ahol hiányzik a megfelelő kezdeményezés. A mai korban tehát, amelynek legnagyobb problémája a szabadság és a megkötöttség összeegyeztetése, az új Portugália példaadása annál megszívlelendőbbnek látszik, minél csodálatosabb az a számokban is kifejezhető nemzeti emelkedés, amelynek tanúi lehetünk.

Egészen természetes, hogy az eredmények biztosításához megfelelő társadalmi szellemre és megfelelően erős állami hatalomra volt és van szükség. Befejezésül idézhetem Salazarnak 1938-ban, az első nemzetgyűlés utolsó ülésén mondott beszédét, amelyben ekként emlékezett meg szociálpolitikai alkotásairól: „Mindannak ellenére, ami már történt, nem kívánom tagadni, hogy még messze vagyunk a teljes megoldástól. Először, mert közzgazdaságunknak még mindig gyenge a teherviselőképesége, másodsor, mert a munkateljesítmény még mindig alacsony, végül pedig, mert az eszmék és eszmények csak lassan hatják át a más környezetben született és felnőtt vállalati vezetők lelkületét. Nem is gondolom azonban, hogy az új elvek maguktól le bírják győzni az egyéni önzést és az ellenzékiesség szellemét. Ezért kérem a nemzet támogatását ahhoz, hogy az állam továbbra is felhasználhassa erejét a gyorsabb megértés előmozdítására s hathatósan kereshesse az igazságos egyensúlyt a termelés tényezői között.”